

JYX

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Vaarala, Heidi

Title: Supisuomea - uutta S2-opetukseen

Year: 2005

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja & Kotikielen Seura, 2005

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Vaarala, H. (2005). Supisuomea - uutta S2-opetukseen. *Virittäjä*, 109(1), 32-37.

Kieliopin päättää laaja bibliografia, johon on koottu runsaasti suomen kieltä ja kulttuuria koskevaa materiaalia. Mukana on käsikirjoja, sanakirjoja, keskustelun ja puhekielen oppikirjoja, kielioppeja sekä kielen historiaa, kulttuuria ja kielen oppimista käsitteleviä teoksia. Lisäksi bibliografiassa on luettelo suomea koskevasta materiaalista verkossa.

Grammatica finlandeselle tunnusomaisista on runsas esimerkkien määrä. Esimerkit ovat keksittyjä ja usein sanastoltaan vaikeita, mistä syystä käännökset ovatkin tervetullut apu niiden analysoimisessa. Aina ei kuitenkaan osoiteta selvästi, mitä piirrettä kulloinkin tarkastellaan. Muun muassa nominaalimuotojen esimerkeissä tarkasteltavan piirteen löytäminen lauseesta ilman lihavointia tai alleviivausta voi olla opiskelijalle vaikeaa. Muutama esimerkkilause on myös eksynyt väärään paikkaan: esimerkiksi adverbiluvusta löytyy muutamia pronomini-esimerkkejä. Toisinaan jako lukuihin ja lukujen otsikointi horjuu. Esimerkiksi morfo-

logia-pääluvussa käsitellään pelkästään nominien morfologiaa ja verbien morfologiaa käsitellään omassa luvussaan, vaikka kyse on edelleen morfologiasta. Kieliopin käsikirjakäyttöä helpottamaan kirjan loppuun olisi ollut hyvä lisätä asiahakemisto.

Grammatica finlandese on erittäin tervetullut lisä suomen opetukseen italialaisille. Sen myötä monet suomen kielen erityispiirteet ovat aiempaa paremmin italialaisten suomenopiskelijoiden tavoitettavissa, ja suomen kuvaus italialaisen lukijan lähtökohdista tarjoaa niin opiskelijoille kuin muillekin suomesta kiinnostuneille entistä laajemman ja ymmärrettävämmän näköalan suomen kieleen. Kielioppi toimii niin itsenäisenä opetusvälineenä kuin käsikirjana yhdessä muun didaktisen materiaalin kanssa. Se sopii myös itseopiskelijoille, jotka pystyvät sen myötä tutustumaan erillaiseen kieleen omalla äidinkielellään. ■

SANNA MARTIN

Sähköposti: sannamaria.martin@unibo.it

SUPISUOMEA — UUTTA S2-OPETUKSEEN

Leena Silfverberg ja Leila White *Supisuomea*. Helsinki: Finn Lectura ja Yle/Opetusohjelmat 2003. 239 s. ISBN 951-792-147-0.

Tv-ohjelman käsikirjoitus, henkilöohjaus ja toimitus Sini Sovijärvi. Verkkokielikoulun (www.yle.fi/opinportti/supisuomea) kielellinen sisältö ja pedagogia Aurora Vasama ja Susanna Hart.

Laaja *Supisuomea*-materiaali on tarkoitettu suomen kielen opettamiseen ja oppimiseen toisena tai vieraana kielenä. Materiaali koostuu oppikirjasta, 12-osaisesta tv-sarjasta, Internetissä olevasta verkkokielikoulusta (www.yle.fi/opinportti/supisuomea) sekä oheisäänitteestä (kaksi cd-rom-levyä), jolle on luettu oppikirjan kappaleiden sisältö. Kyseessä on siis erittäin laaja kokonaisuus kielenoppimisen perus-

ja keskitasoille sopivaa monipuolista materiaalia.

Materiaalikonaisuuden oppikirjan ovat kirjoittaneet Leena Silfverberg ja Leila White. Valtaosa kirjan runsaasta ja värikästä kuvamateriaalista on peräisin tv-sarjasta, jonka on käsikirjoittanut, henkilöohjannut ja toimittanut Sini Sovijärvi. Samoin kirjassa on käytetty hyväksi tv-sarjan dialogeja. White ja Silfverberg ovat toimi-

neet tv-sarjan pedagogeina. Verkkokieli-koulun kielellinen sisältö ja pedagogia taas ovat Aurora Vasaman ja Susanna Hartin käsialaa.

Supisuomea-tv-ohjelma on syksystä 2004 alkaen ollut saatavissa sekä vhs- että dvd-tallenteina. Vhs-videoista on saatavilla sekä tekstittämätön että englanniksi tekstitetty versio. Dvd-tallenteesta voi valita joko suomen-, viron-, ruotsin-, englannin-, saksan-, espanjan-, ranskan- tai venäjänkieliset tekstitykset. Videomateriaaliin on tullut täydennystä: TV-1 lähetti syksyllä 2004 sarjan *Supisuomea*-minidokumentteja, joissa kerrottiin suomalaisesta kulttuurista. Dokumenttien nimiä olivat muun muassa Kesämuistoja, Suomalainen järvi, Kädentaitoja Pohjanmaalta, Joensuun torilla, Pilkillä ja Mitä tekee metsuri?

MITEN TOISTA KIELTÄ OPITAAN?

Mikä toisen kielen oppimisen teoria näyttää sitten olevan tämän *Supisuomea*-oppimateriaalin taustalla? Jos taustateoria olisi lingvistinen, kielenoppimista ohjaisi kielen rakenne. Oppimateriaalissa sanaston esittämisjärjestykseen vaikuttaisi siis se, mikä nimitystyyppi haluttaisiin kussakin kappalessa esittää. Jos teoria perustuisi vuorovaikutukseen, taustalla olisi ajatus, että kieli opitaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja että kielenoppijat opettavat toinen toistaan. Mahdollista olisi myös lähteä syötökseen ja frekvenssiin perustuvasta teoriasta, jonka äärimmäisen version mukaan opettamista ei tarvittaisi ollenkaan, sillä tämän teorian mukaan kieli emergoituu oppijan mielessä epäsystemaattisestakin syötöksestä. Jos taas teoria liittyisi kielenkäytön tarpeisiin ja funktioihin, ajatuksena olisi, että kieli opittaisiin siksi, että sitä tarvitaan johonkin tehtävään. Materiaalissa funktionaalisuus näkyisi siis sen huomioimisena, millaisia ilmauksia maahanmuuttajaoppijan voisi

olettaa tarvitsevan. Toisaalta materiaalin kielenoppimisnäkemys voisi olla kognitiivinen, jolloin oletettaisiin, että kielen ilmiöt opittaisiin tiettyssä järjestyksessä ja että tiettyjen asioiden opettaminen ei kannattaisi, ellei edeltäviä olisi jo opittu. (Ks. tarkemmin Mitchell ja Myles 1998.) Tarkastelen seuraavassa materiaalia siitä näkökulmasta, millainen kielenoppimisnäkemys siitä välittyi.

TELEVISIOSARJA — VUOROVAIKUTUSTA JA KULTTUURIA

Televisiosarjassa, jota opettaja siis käyttää videoina, näkyy lähdeävän liikkeelle nimenomaan vuorovaikutuksellisesta näkökulmasta: ystävykset puhuvat suomea ja tarvitsevat sitä tervehtimiseen, ruoan ja juomien hankkimiseen, terveyskeskuksessa käyntiin ja kommunikointiin työpaikalla. Jokaisen jakson juontaa jo pitempään Suomessa asunut, ulkomaalainen suomenpuhujaja: somalialainen, italialainen, kaksi koso-volaista tyttöä, japanilainen, beniniläinen ja niin edelleen. He kertovat, kuinka kauan ovat Suomessa asuneet, ja ottavat humoristisessa sävyssä kukin omalla tavallaan kantaa esittelemiinsä suomalaisuuden ilmety-mismuotoihin, kuten perheeseen ja juhliin. Ulkomaalainen juontajana legitimoii maahanmuuttajasuomen asemaa. Suomen kielessä on paljon variaatiota, kaupunkipuhekieliä ja murteita, ja vähitellen oman paikansa variaation kirjossa ottaa myös ulkomaalaisten puhuma suomi.

Tv-ohjelmissa toistuu osasta osaan sama rakenne. Ensin seurataan jotakin aihepiiriä, jonka ympärille on rakennettu runsaasti lyhyitä dialogipätkiä. Dialogipätkien sisään taas on rakennettu tietoisuuksiä kieliopista. Sitten seuraa tutustuminen johonkin suomalaiseen ilmiöön, kuten avantouintiin, leipään ja pullaan, mökkeilyyn, saunomiseen ja makkaranpaistoon. Lopuksi katso-

taan aina katkelma saippuasarjaa »Elämä on mukavaa».

Esimerkiksi sarjan kolmannessa osassa aiheena on ruoka, ruoan laittaminen ja syöminen. Perheenäiti käy ostoslistan kanssa kauppahallissa. Tässä yhteydessä tv-dialogi on tulvillaan partitiivimuotoja, kaikissa nimitystyypeissä sekä yksikössä että monikossa. Tämän jälkeen partitiivin muodostus esitellään ja sitten kerrotaan, missä sitä käytetään. Opettaja voi muuttaa materiaalin formaalista näkökulmaa funktionaalisemmaksi siten, että hän käyttää videoita niin, että oppija itse löytää partitiivin käyttötehtäviä. Tällöin oppija päättelökin itse, miksi partitiivia käytetään, ja vasta sen jälkeen tarkastellaan sen muodostusta. Näin oppimisen prosessissa tieto ei siirry, vaan syntyy. Yleensä sarjan osista ei paljastu heti se, mitä kielioppi-asiata kappaleessa halutaan opettaa. Vain harvoin dialogit ovat teennäisiä ja niistä kuulee, että ne on kirjoitettu pelkästään esimerkiksi kielteisen imperatiivin opettamista varten.

VERKKOMATERIAALI — ERIYTTÄMISTÄ JA PUHEKIELTÄ

Tuore verkkomateriaali on tervetullutta suomi toisena kielenä -opetukseen. Joitakin verkkomateriaaleja on jo tarjolla, nimittäin *Tavataan taas* (<http://donnerwetter.kielikeskus.helsinki.fi/FinnishForForeigners>), *Suomea, ole hyvä* (<http://cc.oulu.fi/~mkarjala/soh2/index.html>) ja *Keskellä Suomea* (http://kielikompassi.jyu.fi/omatila/keskella_suomea/index.htm).

Verkkomateriaaleja vaivaa kuitenkin osin mekanistisuus ja se, että ne usein on tarkoitettu melko suppealle kohderyhmälle (ks. tarkemmin Lehtonen ja Vaarala 2003). *Supisuomea*-verkkomateriaali on sen sijaan todellinen runsaudensarvi käytettäväksi vaikkapa eriyttävään opetukseen.

Jos katsotaan yhtä aukeavaa sivustoa, voidaan tehdä päätelmiä siitä, minkä kielenoppimiseen liittyvän näkemyksen varassa materiaalin verkko-osuus mahdollisesti etenee. Kun maahanmuuttajaoppilas ryhtyy opiskelemaan *Supisuomea*-verkkomateriaalin kappaleita, hänen eteensä avautuu aloitussivu esimerkiksi kappaleessa viisi tämän näköisenä:

Tässä osassa opit:

Kielioppia:

Omistusrakenne, yksikön genetiivi
Persoonapronominin adessiivi (*minulla*)
Vertailuasteet
Interrogatiivipronominit: *kuka, kumpi, mikä?*
Järjestysluvut

Tilanteita/ilmaisuja/sanastoa:

Asumissanastoa, asumismuoto
Sukulaisuussuhteita
Valokuvien katselua, muistelua
Kyläilyä
Kalenterin selailua, horoskooppimerkkejä

Aloitussivun perusteella kielen oppimista näyttää ohjaavan lingvistinen näkökulma, jossa kieliopin oppiminen on keskeisessä asemassa. Kieli nähdään rakenteina, ja oppimisen haasteeksi muodostuvat suomen kielen muodot, omistusrakenne, yksikön genetiivi, persoonapronominin adessiivi, vertailuasteet, interrogatiivipronominit ja järjestysluvut. Toinen oppimisen haaste on lähinnä sanaston laajentaminen. Jos oppimista ajatellaan funktioiden kautta, millaiseksi tämä aloitussivu voisi muodostua? Aloitussivu voisi kehittää keventämällä kielioppiterminologiaa ja houkuttelemalla maahanmuuttajaa sanaston oppimisen pariin kevyemmällä ja puhekielisemmällä otsikoilla.

Itse verkkomateriaalin ote kieleen on tuore. Mukana on runsaasti puhekieleen liittyviä tehtäviä. Esimerkiksi kirjakielinen lause pitää muuttaa mallin mukaan puhe-

kieliseksi tai pitää valita vaateenostotilanteeseen sopiva, sävyllään ystävällinen repelliikki neljästä erityyisestä vaihtoehdosta. Ohjelma antaa oppijan kirjoittaman version rinnalle oman, »oikean» versionsa. Tämä vaikuttaakin oppimisprosessin kannalta hyvältä ratkaisulta: oppija pääsee vertaamaan lauseita, joutuu tarkastelemaan omaa versiotaan ja toivottavasti pohtimaan sitä, mitä lauseelle vielä pitäisi tehdä. Virhettäkin voi tarkastella osana kehittymässä olevaa välikieltä, ei etenemisen jarruna.

Videoleikkeitä on kerätty omaan osioon, jossa niitä voi katsella ja kuunnella pieneltä ruudulta samalla, kun voi seurata myös leikkeen vuorosanoja isolta näyttöruudulta. Mainio tapa harjoitella puheenymmärtämistä!

Puhekielen ja kirjoitetun kielen opettaminen on kiinnostava kysymys, kun sitä tarkastellaan suomi toisena kielenä -opetustraditioiden kautta. Aiemmin oppikirjat laadittiin niin, ettei puhekieltä oppinut niiden avulla lainkaan. Sittemmin alan oppikirjoissa on nähty erilaisia kokeiluja siitä, miten puhuttua suomea pitäisi kirjoittaa ja miten sitä pitäisi opettaa. Esimerkiksi *Kato hei* -oppikirjassa (Berg ja Silfverberg 1997) puhekieltä kirjoitetaan foneettisesti, esimerkiksi *moom_Matias, Olittekte muutev_viiikoloppuna sil risteilyllä?* Näitä muotoja natiivinkin on vaikea ymmärtää, koska hän ei ole tottunut näkemään puhuttua suomea. Jos sanan useita puhuttuja variantteja nostetaan kirjoittamalla tietoiselle tasolle, oppijan muisti voi joutua koetukselle.

Uusi teknologia tarjoaa nyt kanavan, jossa puhuttua kieltä voidaan käyttää oikeassa ympäristössään, kuultuna. Silti avoimeksi jää kysymys siitä, pitäisikö puhuttua kieltä kirjoittaa lainkaan, koska fundamentalistisesta näkökulmasta puhuttu on puhuttua eikä sitä voi kirjoittaa. Toisaalta suomi toisena kielenä -oppija tarvitsee tukea auditiiviselle havainnolleen kielestä.

Supisuomea-materiaalissa ongelma on ratkaistu siten, että videon puhekieltä on samanaikaisesti seurattavissa olevassa tekstissä muutettu kirjoitetun kielen suuntaan. Videolta kuuluu esimerkiksi *mulla on*, joka on muutettu muotoon *minulla on*, tai *meil_o_minä, isä ja sitte sisko*, joka on muutettu muotoon *meillä on minä, isä ja sitten sisko*.

Puheen kirjoittaminen on herkkää aluetta, ja suomi toisena kielenä -materiaaleissa sitä on kokeiltu eri tavoin. Kun verkkomateriaalit kehittyvät, on oletettavaa, että puhuttua syötöstä voidaan antaa enemmän ja se tulee kulkemaan entistä paljon tiiviimmin kirjoitetun oppikirjatekstin rinnalla. Oppikirjatekstitkään eivät voi säilyä kirjakielisinä etenäkään, kun niissä käytetään paljon dialogia. Kuten Hiidenmaa (2003: 255) kirjoittaa: »Ei ole vain puhekielistä ja vain kirjakielistä tekstiä vaan näiden lukemattomia risteämiä.»

OPPIKIRJA — RAKENTEITA

Oppikirja muodostaa *Supisuomea*-materiaalissa oman kokonaisuutensa. Sen kahdessa ensimmäisessä kappaleessa on esitetty kaikki verbityypit taivutusvartaloineen. Lisäksi niihin sisältyvät verbin kieltomuodot, puhekielen *me*-persoonaa (*me otetaan*) kielteisine muotoineen ja vartalon vokaalisissa tapahtuvine muutoksineen. Samoin kysymysten muodostaminen opetetaan. Huomiota on kiinnitetty myös astevaihteluun niin verbeissä kuin *e*-loppuisissa nomineisakin. Tästä syystä oppikirjaa voi ensisijaisesti käyttää oppija, joka jo hallitsee suomea jonkin verran.

Toinen kirjan kohderyhmä voisivat olla suomenkieliset maahanmuuttajaoppilaiden opettajat, jotka mahdollisesti eivät tunne suomen kielen rakennetta S2-näkökulmasta. He oppivat sen tästä oppikirjasta opettaessaan ja selittäessään kieliopin kiemuroi-

ta oppilaille. Kirjan joskus hankalat ja paperiset kielioppiselitykset, joille oppijalla on ehkä vain vähän käyttöä, ovat Aurora Vasaman ja Susanna Hartin toimittamassa verkkoversiossa muokkaantuneet yksinkertaiseen nyrkkisääntömuotoon, josta oppija voisi yksinkin saada selkoa.

KEHITTÄMISMAHDOLLISUUKSIA

Oppimateriaali on aina vain osa opetusta ja oppimista; se ei voikaan olla valmis ja »täydellinen». Tässä aineistopakettissa ainakin verkkomateriaalia on verraten helppo täydentää. Materiaaliin voisi lisätä selkeän, yhtenäisen johdatuksen suomen kielioppiin ainakin suomen- ja englanninkielisenä. Sen lisäksi siihen voisi lisätä opettajan oppaan. Opas voisi olla ideapankki siitä, mitä kaikkea kielellä voi tehdä: se voisi siis sisältää runsaasti ideoita kielen funktionaaliseen harjoitteluun. Oppaaseen voisi sijoittaa sellaisia harjoitusideoita, joissa nousee kirjan äärestä, tehdään jotakin, poistutaan mahdollisesti ulos luokasta. Milloin ruotsin ja englannin oppikirjoista tutut elaborointiharjoitukset löytävät tiensä S2-materiaaleihin?

Verkkomateriaaliin lienee mahdollista tehdä myös osio, jossa selkeästi esitettäisiin, millaisia eroja suomen puhekielen ja kirjoitetun kielen välillä on — sehän tällaisessa multimedia-aineistossa kävisi kohtalaisen helposti. Videolla tuodaan jo johdonmukaisesti kirjoitetun ja puhutun kielen muodot rinnakkain esille (*me katsomme – me katsotaan*), mutta ne voisi lisäksi esittää kootusti omana kokonaisuutenaan.

Verkkomateriaali sisältää tässä vaiheessa jo viisi sanakirjaa: suomi–englanti, suomi–ranska, suomi–saksa, suomi–ruotsi ja suomi–venäjä. Hyvä näin, mutta venäjän lisäksi puhutuimmat lähtökielet Suomessa ovat viro ja somali. Ehkä sanakirjoja voisi siis lähteä lisäämään siltä pohjalta, mitkä

ovat suurimpien maahanmuuttajaryhmien tarpeet.

Verkkomateriaaliin voisi lisäksi työstää kokonaisuuden arvioinnista tai mahdollisesti jonkinlaisen arviointitehtävistön. Tehtävistössä voitaisiin arvioida esimerkiksi sitä, miten oppija on oppinut suomen puhekieltä tai miten kohteliaasti hän toimii erilaisissa asiointitilanteissa. Koska mukana on kuva ja sana, arviointiin voitaisiin rakentaa myös puheenymmärtämistehtäviä joko videoiden tai pelkän kuullun pohjalta. Verkkomateriaaliin voisi lisätä myös eurooppalaisesta viitekehuksesta muokatun kielitaidon taitotasojen kuvausasteikon. Se voisi olla samalla tavalla supistetussa muodossa kuin uusien opetussuunnitelmien lopussa (ks. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004*).

LOPUKSI

Supisuomea-materiaali sopii parhaiten aikuisille Suomessa asuville kielienoppijoille, mutta sitä — etenkin verkkomateriaalia — voi käyttää ehkä jo yläkoululaisten kanssa. Myös ulkomailla suomea opettaville *Supisuomea*-verkkomateriaali ja -videot ovat aarrearkku, josta puhutun suomen kirjo avautuu. Ulkomailla opettava arvostaa erityisesti videoiden kulttuuriosioita, koska ne tuovat suomalaisen perhe- ja työelämän sormen näpäyksen päähän. Kulttuuriosuutta voisi laajentaa myös nuorisokulttuurin suuntaan, sillä tunnetuimpia suomalaisia ilmiöitä maailmalla lienevät nykyään Ville Valo ja HIM, Nightwish ja The Rasmus. Oppimateriaalikonaisuus ei sovi aivan alkeisopetukseen, vaan ehkä mieluummin ryhmälle, joka on jo puolisen vuotta tutustunut suomen kieleen. Opettajalla on mahdollisuus valita, käyttääkö hän eri kielille tekstitettyjä kuvataallenteita vai puhtaasti suomenkielistä versiota vai molempia rinnan. Pelkän suomenkielisen version käyt-

tö tarjoaa oppijoille tietysti enemmän haastetta.

Supisuomea on oikeastaan ensimmäinen suomi toisena kielenä -materiaali, jossa visuaalisuus on sellaisessa muodossa, että sitä mielellään esittelee ulkomaalaisille. Videoissa käytetään taitavasti värejä, ja kielioppiosioita esiteltäessä ilmiöitä on pyritty havainnollistamaan myös kuvin, jolloin usein säästetäänkin monta turhaa sanaa. Kielen rakenteita selvitetäessä sanojen esimerkkimuotojen taustakuva on elävää kuvaa, esimerkiksi sinisestä rannasta, johon heijastuu rivi valkoisena loistavia katuvaloja. Taustalla saattaa olla myös sininen nojatuoli sinisessä hämyssä. Kun kielen rakenteet on esitelty, nojatuolin vierellä syttyy valkoinen pöytälamppu. Videomateriaalin visuaalinen laadukkuus siirtyy myös verkkomateriaaliin ja oppikirjaan.

Lingvistinen näkökulma on *Supisuomea*-materiaalissa korosteisesti esillä, mutta sitä pehmentää runsas dialogien käyttö materiaalin kaikissa osissa. Näyttäisi siltä, että oppimateriaali harjoittaa oppijaa nimenomaan kommunikoidaan tavallisessa suomenkielisessä ympäristössä. Materiaali pyrkii myös antamaan suomen kielen oppijalle tietoa suomalaisuuteen kuuluvista ilmiöistä, ja saippuasarjan avulla päästään kurkistamaan suomalaiseen kotiin, joka ulkomaalaiselle saattaa muutoin jäädäkin yllättävän vieraaksi. Ulkomaalaisten

valinta sarjan juontajiksi on rohkea ja ennakolluulon teko.

Videoiden kuvamateriaali tukee mainosti kielen oppimista. Tilanteet ovat havainnollisia, ja niistä pystyy omaksumaan esimerkiksi sanastoa, vaikkei se olisikaan oppimisen fokuksessa. Tilanteita varioidaan, sama sanasto toistuu ja opittu kertaantuu. Materiaali tarjoaa runsaasti kielellistä syötöstä. Materiaalin käyttötavasta riippuu sitten se, siirtyykö kielellinen tieto vai *syn-tykö* se oppijassa. ■

HEIDI VAARALA

Sähköposti: heivaara@cc.jyu.fi

LÄHTEET

- BERG, MAARIT – SILFVERBERG, LEENA 1997: *Kato hei. Puhekielen alkeet*. Helsinki: Finn Lectura.
- HIIDENMAA, PIRJO 2003: *Suomen kieli — who cares?* Helsinki: Otava.
- LEHTONEN, TUIJA – VAARALA, HEIDI 2003: S2-verkkomateriaalit kielenoppimisen tueksi. – *Tempus* 4/2003 s. 16–17.
- MITCHELL, ROSAMOND – MYLES, FLORENCE 1998: *Second language learning theories*. London: Arnold.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004*. Opetushallitus 2004. – <http://www.oph.fi/info/ops/>. Luettu 25.5.2004.